

bu tarza alışık olmadıklarını ve benzer denemelerinde bilgiye ulaşma tembelliğinin kendisini ifşa ettiğini burada itiraf etmemiz gerekiyor. Ben *Kosova Kanlı Ova* adlı kitabında bu tarzi yakalamak istemişim, ancak o da son derece hızlı hazırlanmış ve güncel gözlemci olarak bizi tamamen dışarıda bırakış bir eser olarak ortaya çıktı. Bu bakımdan, Ascherson'un kitabında Dio Chrysostom gibi Yunan feylesoflarından Boris Farnakovsky gibi ünlü kazıbilimcilere, M. Lennontov gibi artık Türk okurunun yakından tanıdığı yazarlara kadar pek çok ünlü (ve ünsüz) simayı hikâye tadında okumak güzel oluyor. Ancak pek çok tarihi olgunun temel vasıflarıyla ilgili bilgi yanlışları var ki, bu hikâyenin tadını kaçırıyor.

Ascherson'a ilk eleştirimiz Karadeniz'in jeokültürüyle alakalı olacak. Yazar bu havzanın fiziki ve biyolojik tanımını mükemmel şekilde veriyor. Lakin tuhaf şekilde ve beklenenin aksine, Karadeniz havzası bir yaşam birlikteliği alanı değildir. Yine anlaşılabilir şekilde kuzeyiyle güneyi, doğusu ile batısı, hatta doğusu ile güneyi birbirinden o kadar kopuktur ki, dış etkenler olmadıktan sonra burada toplum ve tarih dondurulmuş gözükmektedir. Gürcüler ve Abazalarla Bulgar ve Romenleri tarihin hangi anında yan yana koyabileceğiz? Çok az sayıdaki örnek ise (Kimmerlerin Anadolu'ya gelişi, Rusların Doğu Anadolu işgalleri, Osmanlıların Eflak ve Boğdan'ı hallettikten sonra Kırım'a el atmaları, vb.) tamamen karasal müşevviklerle alakalı gözüküyor. Karadeniz'in batısı ile güneyi arasındaki yoğun ilişki Anadolu ve Balkanların jeostratejik ayrılmazlığından, batısı ile kuzeyi arasındaki (neredeyse tek yönlü) ilişki ise Batı Avrasya bozkırının tabiatından kaynaklanmaktadır. Bunların ikisi de nihayetinde dış etkenler olarak ele alınmalıdır. Got ve Boranların Trabzon akunu ve Selçukluların Sügdak seferi, Rusların Sinop'ta Osmanlı donanmasını yakması ve Osmanlıların Sivastopol ve Odessa'yı bombalamaları gibi birkaç vaka 3000 yıllık bir mesafe içinde görünmeyecek kadar küçük kalıyor. Yunanlıların verasetiyle Kırım'a konan Romalılar, dolayısıyla Bizanslılar, herhalde Anadolu ile kuzey arasındaki bir etkileşimi temsil etmezler. Üstelik Batı boz-

kırında kalıcı ve güçlü siyasi yapılanmaların bulunmayışı, bölgede Bizans varlığını süregelenleştirmiştir. Göktürk ve Hazarların kuzdukları zaman Kırım'a yürüyüşlerinin ve Moğolların yorgunluk dışında engel tanımayışlarının gösterdiği üzere, öbür türlü İstanbul'un burada tutunması sözkonusu bile olamazdı. Kırım hanlığının içişleri davetkâr bir görünüm arz etmeseydi, Osmanlılar buraya uzanmak için kimbilir daha ne kadar bekleyeceklerdi? Nitekim Astrahan veya Nogay Orda'ya dönüp bakamamışlardır bile. Mübalağasız söyleyebiliriz ki, Kadim Yunanlılar ve İtalyan şehir devletlerinin şahsında, Kırım ile Ege ve Batı Akdeniz arasındaki ilişki, bir kuş uçuşu mesafedeki Anadolu ile ilişkiden daha fazla olmuştur. Tekraren, Karadeniz bir yaşam birlikteliği alanı değildir. Değişik ve hatta komşu milletler burada buluşmazlar. Sınırlar bellidir. Sadece göçebe veya göçmen gelenler bunu değiştirir. Bir Gürcü ile Romen'i bir arada görmek imkânsızdır. Romen ile Bulgar karşılaşmaz. Bu bölge aynı kökten gelmekle birlikte Rus'u bile Ukrayın'den ayırmıştır ve sınırlarını kesin hatlarla çizmiştir. Karadeniz sınırlarının belli olduğu bir yerdir ve etrafındaki arazi etnik geçimsizliğin kaynağı değildir. Mevcut etnik geçimsizlikler ve bunun coğrafi sebepleri Karadeniz havzası bütünü içinde ele alınamaz.

21 yaşında bir İtalyan olan Marsigli 1680 yılında Boğaz'daki bir sandalın içindeyken Karadeniz'e doğru giden karşı veya alt akıntıyı -kendi adına- keşfediyor. Kendi adına, çünkü Marsigli'nin de ifade ettiği üzere, bunu o dönemde İstanbul'da herkes biliyordu. Denizaltılar kullanan Osmanlı donanması ve denizcisi bilhassa bu akıntının farkındaydı. Bunun farkında olmayan tek kimse Neal Ascherson'du; tıpkı bir yabancı olarak bölge insanının, hem nefret ettiklerinin (Türkler), hem de sevip göklere çıkarttuklarının (geri kalan herkes) tabiatlarını tanıyamamış olması gibi.

Yazarın dediği gibi, Yunanlıların başlattığı barbarlık öğretisi daha sonra Roma ve Bizans'a ve nihayet tüm Avrupa'ya, batıya sirayet etti. 'Medeniyeti' barbarlardan korumak, hatta barbarları medenileştirmek için büyük vahşetler yapıldı. Yazarın deme-

diği şey ise vahşetle barbarlık ilişkilendirildiğinde, bu bölgedeki ve hatta tüm doğuda barbarlığın bulunmayışı, buna karşılık Batı'da bol miktarda rastlanmasıdır. Burada hâlâ yapılmayan bir tanımlamanın sıkıntısını çekiyoruz. Barbar denilenler neye göre barbar? Ve dünyanın neresinde, hangi dönemde hangi halk veya topluluk Haçlılar, Yunan ve Sırlar, Bolşevikler, Naziler, Fransızlar veya İtalyanlar kadar vahşet sergilemiştir? Ascherson İskit barbarlığının kültürel dönüşümünü çok güzel inceliyor ve Yunanların Troyalılardan daha zalim ve hileci oldukları gibi itiraflarda bulunuyor. Yine yazarın dediği gibi, eski dünyada (Yunan ve Roma) barbarlarca yok edilen bir şey yok; onlar kendilerini yok ettiler ve güya barbarları da yok etmeye çalıştılar. Tanımsız gerçekler ve gerçeksiz tanımlar arasında yazarın şu soruya ne cevap vereceği cidden merak konusudur. Bu durumda, Osmanlı Türkleri medeniyeti ve Ruslar, Kozaklar barbarları mı temsil ediyordu?

Kitapta hâkim mantığı göre evet, ancak yazara göre kuşkusuz hayır. Çünkü Kırım ancak Rusya'nın gelişi ile birlikte, 1783'ten itibaren ayağa kalkıyor. Kırım'ın Osmanlı asırları boyunca bilim ve kültür havasının İstanbul ile yarışması, emsalsiz mimari güzellikleri, daha da önemlisi, ufacak bir yarımadada yüzlerle ifade edilebilecek millet ve dinden insanların barış içinde yaşaması gibi gerçekler ve ardından Katerina'nın ordularınca yapılan soykırımlar ve yıkımlar görülmedikten ve tarihten silindikten sonra, yazar haklı hale geliyor. Türklerin artışı ve Rusların eksisi silindikten sonra, ikisi de sıfırda bulunuyor. Burada da tercihen Ruslara medeniyet hakkı tanınıyor.

Her fırsatta Türkler için olumsuz ifadeler kullanan ve kimi satırlarda düşmanlık derecesine ulaşan bir yazar için bu tutum gayet anlaşılır. Anlaşılmayan nokta, Kırım'da Moğol veya Tatar hâkimiyetinde canlı olan ticari hayatın Osmanlı fethi ile kesintiye uğraması. Avrasya'daki Moğol fetihlerinin ardından İpek Yolu'nun kurulduğu bilgisine sahip olan yazar, bir devletin kendi mülkü içinde, yani Karadeniz Türk gölü haline geldiğinde ticareti kesintiye uğrattığı yargısına sahip olabiliyor. Bu yargısının tek sebebi

kuşkusuz Ceneviz kolonilerinin Türk hâkimiyetine geçişi olmasa gerektir. Zira Marsigli'nin Boğaz suyundaki oyunu hakkında bilgisi olan yazar, tarihi İstanbul'un kendisi kadar büyük bir bölge olan Galata'da bütün Osmanlı asırları boyunca Levanten tüccarların daima bulunduğunu, burasının bir İtalyan mahallesi olduğunu, Türkleşmesinin ancak Cumhuriyet dönemi ile gerçekleştiğini de biliyor olmalıdır. Ancak İpek Yolu'nun hiçbir medeni vasıfları bulunmayan ve girdikleri her yeri yakıp yıkan Moğollarca 13. yy'da kurulduğunu bilen (o kadar ki, meğer Tebriz ile Trabzon arasındaki ticari ilişki de Moğol fethinden sonra başlamış) bir yazar için böyle bir bilgiye vukufiyet ihtimal dâhilinde olmasa gerektir. Ama takdir etmesi gereken bir şey var ki, Lehleri ayağa kaldıran Adam Mickiewicz'in Bahçesaray'da gördüğü 'Doğu' kültürüne hayranlığı duygusal değil, gerçekçi idi. Kırım bir medeniyeti temsil ediyordu. Mickiewicz ancak Rusların istilasından sonra ayakta kalabilen çok az sayıdaki eseri ve perişan edilmiş bir halkın hayatta kalabilen fertlerini görmüştü. Bunu görmek için de Lehler ile Tatarların aynı kadere maruz kalmalarına, Rus istilası altında bulunmalarına gerek yoktur kuşkusuz. Birazcık ızan yeter.

Yazarın Tatar telakkisi de ilginç. 18. yy başlarındaki Leh asillerinin "*Türk'e, daha doğrusu Türkleşmiş Tatar'a benzemesi*" ifadesinde bunun ipuçlarını buluyoruz. Tarih kitaplarında hiç rastlanmayan 'Türkleşmiş Tatar' tabirinin ne anlama geldiği daha sonra anlaşılıyor. Tatarlara adeta "*Siz Türk değilsiniz. Siz Kıpçak Türkçesini benimsemiş Moğollarsınız*" diyor. Kıpçak Türkçesinin 'benimsenmesinin' dünyada eşi benzeri yoktur. Sadece eski Bulgar Türklerinin kalıntıları değil, Karadeniz'in kuzey sahillerindeki Ermeniler, Urumlar, Romeyler, Karaim ve Kırımçaklar ve daha başka niceleri (bu arada Ascherson'un keşfettiği üzere Kırım Tatarları) Kıpçak Türkçesini benimsemişlerdir. Bunlardan hiçbirisi aslen Türk olarak kabul edilmez. Güya sadece dilce Türkleşmişlerdir. Cevaplanamayan soru ise dillerini bu kadar çok yayan ve benimseten Kıpçakların kendileri-

nin nereye gittiğidir. Dillerini başkalarına verip yaşatırken, koca bir topluluğun Ukrayın ve Romenler arasında eriyip gittiğini düşünmeyi mantık kaldırmaz. Bu yüzden, değil Kırım Tatarlarının ezici çoğunluğunu, bölgenin Türk dilli Hıristiyan ve Musevi halklarının soy hazinesinin önemli bir kısmını, mahi Kıpçaklara bağlamaya zorunluluğu bulunmaktadır. (Yazar Karaimler üzerinde de fazlasıyla durmuş ancak bu halkın dilinin ne olduğunu öğrenme imkânı yoktur). Moğol olan Tatarlar Kıpçak dilini almamışlar, Kıpçaklar Moğol asıllı Tatarların isimlerini almışlardır. (Öbür türleri Kıpçakların 1348'deki Kara Ölüm'de yok olduklarını düşüneneğiz? Vebanın sebebi pisliktir, kirliliktir. Ortaçağ Avrupa'sında temizlik diye bir kavram bilinmiyordu. Saraylarda yaşayanların bile yanına pis kokudan dolayı yanaşılmıyordu. Bu yüzden, önce püfüm kullanmaya, daha sonra da yıkamaya başladılar. Bu yüzden Avrupa'da veba çok sık görüldü ve çok fazla yayıldı. 1348-1352 arasındaki Kara Ölüm denilen salgında, kıta nüfusunun en az üçte biri ölmüştür. Lakin Avrupalılar bunun da suçlusunu bulmuşlardır. Salgın Kırım'da başlar. Kefe'den yelken açan Latin gemiciler, Tatarlardan aldıkları bu hastalığı Avrupa'ya getirirler. Aynen, Avrupa'da fare bulunmadığı farelerin Avrasya bozkurlarından geldiği gibi bir fikir. "Aslında yeri geldiğinde çok değerli ve ayrıntılı tarih bilgileri veren ve yorumlarını sunan bir yazardan basit konularda bilgi hataları veya bilgisizlik beklemek doğru olmaz, gerektir. Bunu daha çok yoruma bağlamalıyız. Nitekim Kara Ölüm'de Avrupa'yı temiz çıkartmak, ona has olmayan böyle bir yorumun neticesidir. Ancak Leh asilzadelerin kullandığı tamgadan sayfalarca bahsedip, İskitlerden Sarmatlardan İranlılara, Yunanlılara uzanmak, bu tamgaların Çin karakterlerini olduğunu söylemek, ama tek kelime de Türk'i anmamak artık ne yorum hüryeti, ne de bilgi eksikliği ile açıklanabilir. Tamga kelimesi Türkçedir ve kullanımı Türklere özgüdür, Çince ile açıklanacak bir tarafı yoktur. Bütün Türk etnik birimlerinin bir imgesi vardır ve bunlar Çinlilerden alınmamıştır. Çünkü Çinliler böyle bir şey

bilmezler. Burada yazarın hata/sapma aralığı zirveye çıkıyor.

Ascheron Karadeniz kitabında elbette sadece kuzey ve doğu kıyılardan bahsetmiyor. Güneyle de ilgilenmiş. Bir Ulusoy otobüsüyle Ankara'dan Trabzon'a gitmiş ama onu tek ilgilendiren şey Lazlar ve Hemşinliler. Ve tabii buradan mübadele ile ayrılan Rumlar. Kendi diyişi ile Dumlupınar Savaşı'ndan sonra sadece Yunan askerlerinin değil, yerli Rumların da Türklere katledildiği ifadesi, tıpkı beklediği şekilde Ermeni soykırımı iddiası gibi (ilginçtir, başka bir yerde bir Amerikalı araştırmacının Erzurum'a Ermeni soykırımını araştırmak için gittiğini, ama hep öldürülen Türkleri bulduğunu kendisi söylüyor), tamamen iftiralarla doludur. Yunan askerlerini Anadolu'da ne aradıkları sorusu bir tarafa, Rusya hariç, Avrupa tarihinde eşi benzeri bulunmadığı için, esir alınan Yunan başkomutanının Atatürk tarafından bütün itibar ve onuru korunarak serbest bırakıldığı bilgisinin bir Batılı tarafından anlaşılmasına ve kabul görmesine imkân yoktur. Bu âlicenap ruhun Alparslan'dan Atatürk'e uzandığını, birincinin İmparator Romanos Diogenes'i, ikincisinin de Başkomutan Trikopis'i esir aldıktan sonra en büyük misafirperverliği gösterdiğini, korumalar eşliğinde serbest bırakıp kendi tarafına gönderdiğini, ama her ikisinin de dönüşte kendi memleketlerinde öldürüldüklerini söyleyecek cesaretle ve insafta Batılı tarihçiler elbette vardır ama anlaşılın Ascerson gibi yazarları bu pek ilgilendirmiyor.

Türkiye Cumhuriyeti'ni Bismark veya Hitler kurmadıkları için "tek halk, tek devlet, tek dil, tek din" diye bir umdeden bahsetme imkânı yoktur. Azınlıkların yok etmeyi hedefleyen siyasi projeler hiçbir zaman bulunmamıştır. Yok edilen bir azınlık yoktur. 1920-1923 arasında Yunanlılarla savaşırken dokunulmayan Rumların, ki ayrılıkçılık ve eşkıyalık hareketleriyle Ermenilerden fazla cezayı hak ediyorlardı, mübadele ile gönderilmesini etnik temizlik olarak görmek, Türklüğe yine büyük bir iftira olarak değerlendirilmelidir. Türkiye'de azınlıklar çoğunluğun sahip olmadığı hakla-

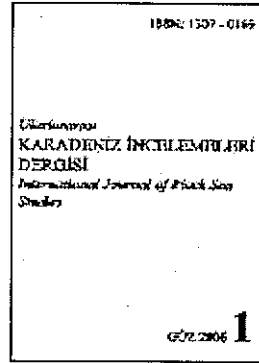
ra sahip olmuşlar, bu ülkenin nimetlerinden çok fazla istifade etmişlerdir. Öyle ki, Türkiye'deki askeri ve sivil üst düzey yönetiminin tamamına yakınının Batılıların azınlıklar arasında tasnif ettiği köklerden olması bile bu kimseleri tatmin etmiyor. Genç Türkiye, yazının iddia ettiği gibi azınlıklar için bir cehennem haline gelmediği gibi, çevredeki tüm 'azınlıklar' için bir kaçış ve kurtuluş menzili olarak görülmüştür. Buna Batılıların insani boyutuyla hiç yardım etmediği (ama terör örgütüne hiçbir yardım esirgemediği) Kuzey Irak'ın Kürtleri de dâhildir. Sıkışan herkes Türkiye'ye kaçıp kurtulmakta, ama nedense Türkiye azınlıklara verdiği haklar bakımından uluslararası camiayı bir türlü memnun edememektedir.

Farklı açılardan bakarak azınlıklar konusunda Türkiye'yi suçlamak mümkün olabilir, ama Karadeniz'in çevre sorunlarıyla ilgili de sorumluluğu büsbütün Türkiye'ye yıkmak insafla bağdaşmaz. Karadeniz'i kirlenme konusunda Türkiye'nin Abhazya'dan daha önde olduğu söylenemez. Anadolu'nun kuzeye giden ırmakları sanayi atıkları taşımazlar; bölgede sanayi yoktur çünkü. Belki sadece Sakarya'yı hariç tutabiliriz. O da kısa yoldan batıya dönmekte, derinliklere çökelmeden Akdeniz'in yolunu tutmaktadır. Tuna nehrinin tek başına Almanya'dan taşıdığı kirlilik bile Karadeniz ülkelerinin sebep olduğu kirlilik ile karşılaştırılabilir. Bu durum ortada iken ve yazar bunu gayet iyi bildiğini satır aralarında gösterirken, bu havzanın çevre sorunlarıyla ilgili tek sorumlu olarak Türkiye'yi ve Türk balıkçısını göstermek ve Türkiye'yi uzlaşmaz taraf olarak sunmak doğru değildir.

Kısaca, Neal Ascherson'un Karadeniz adlı kitabı bir bakıma oldukça başarılı ve türünün iyi bir örneğini teşkil eden bir eser; öte yandan, Türkler sözkonusu olduğunda büyük önyargılar, hatalar ve çarpıtmalar görülmektedir. Bu bakımdan, Karadeniz gerçeğinin tam bir resminin çekildiğini söylemek mümkün değildir.

KARADENİZ İNCELEMELERİ DERGİSİ

Yahya Kemal Taştan

Mütevazı bir kapak. Üzerinde Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi adından, gençliğini ve dinamikliğini anlatan koca puntolarla yazılmış 1 sayısından başka bir şey yok. Ancak içeri açıp künyesini, yayın ve danışma kurulunu incelediğinizde, Türkiye'nin en saygın bilim adamlarını karşılıyoruz. Tabii bu da heyecanımızı daha da artırıyor.

Güz ve Yaz olmak üzere yılda iki defa yayınlanacağını ilân eden dergi, bilimsel bir dergide bulunması gereken her türlü kriteri taşıyarak en kısa sürede alanında uluslararası düzeyde aranan, izlenen ve referansta bulunulan bir yayın hâline gelmeyi amaçlıyor. Sayfalarında Türkçe ve İngilizce çalışmalara yer verecek dergi, Karadeniz havzasında yer alan ülke veya bölge konulu tarih tabanlı olarak sosyoloji, antropoloji, ekonomi, diplomasi vb. alanlardaki özgün araştırmaları yayınlamayı, bu amaçla bölge ve bölge dışında çalışan akademisyenler için ortak bir zemin arayışı ile hareket etmeyi plânlıyor.

Derginin içeriğine baktığımızda, aşına olduğunuz isimler dikkati çekiyor. "III. Yüzyılda Trabzon'a Salduran Boranlar Kimlerdir?" adlı makalesinde Osman Karatay, İdil